

МАТЕРІАЛИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ: АНАЛІЗ, КОМЕНТАР, ДОКТРИНА

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ЗА ЧЕРВЕНЬ-СЕРПЕНЬ 2024 РОКУ

DOI: <https://doi.org/10.69724/2786-8834-2024-2-2-216-232>

1. Чи є підставою вважати поважними причинами пропуску строку на прийняття спадщини необізнаність спадкоємця про наявність заповіту

Необізнаність про наявність заповіту є поважною причиною пропуску строку для прийняття спадщини лише для осіб, які не є спадкоємцями першої черги або кожної наступної черги, у разі їх обізнаності про відсутність спадкоємців попередньої черги, які набували право на спадкування за законом.

Постанова ВП ВС від 26 червня 2024 року у справі №686/5757/23 (провадження №14-50цс24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120396086>.

2. Правова природа договору оренди землі

90. Отже, договір оренди землі є цивільно-правовим договором оренди (найму), що регулюється ЦК України, іншими нормативними актами. Особливості правового регулювання відносин з оренди землі обумовлюються, зокрема, формою власності на земельні ділянки, що орендуються.

91. Так, норми, що регулюють розмір, форму та порядок внесення орендної плати за землі державної та комунальної власності, характеризуються більшим ступенем імперативності регулювання порівняно із землями приватної власності.

Постанова ВП ВС від 05 червня 2024 року у справі №914/2848/22 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/120396090>)

3. Про «формальну іпотеку»

158. Очевидним є те, що ТОВ «ФК «Аурум фінанс» без відповідного титулу має формально зареєстроване право іпотеки, яке за рішенням Господарського суду міста Києва від 24 травня 2017 року у справі №910/10780/16 насправді належить ПАТ «УПБ».

159. Тож співвідносячи права ТОВ «ФК «Аурум фінанс» та ПАТ «УПБ», Велика Палата Верховного Суду наголошує, що належним іпотекодержателем є саме ПАТ «УПБ», оскільки його правовий титул підтверджений судовим рішенням, хоча це рішення в частині відновлення запису про право іпотеки за банком поки й не виконане. Натомість ТОВ «ФК «Аурум фінанс», яке має формальну реєстрацію за ним права іпотеки, не є належним іпотекодержателем, оскільки правової підстави для цього немає.

Постанова ВП ВС від 22.05.2024 у справі № 754/8750/19 (<https://reustr.court.gov.ua/Review/119583712>)

4. Чи можуть бути акції об'єктом реквізиції?

104. Законодавець вживає в ст.353 ЦК термін «майно». Отже, при його тлумаченні потрібно враховувати приписи ст.190 ЦК.

114. З огляду на це ВС погоджується з висновками судів попередніх інстанцій, що корпоративні права Компанії Літтоп, посвідчені акціями ПАТ «Укрнафта», є індивідуально визначеним майном (майновими правами).

119. ВС вважає, що наведене не означає та жодним чином не підтверджує, що акція не є майном, до якого відповідно до закону не може бути застосоване примусове відчуження.

Постанова КГС ВС від 24.07.2024 у справі № 910/14243/22 (<https://reustr.court.gov.ua/Review/120626000>)

5. Як здійснюється право спільної власності багатоквартирного будинку!?

Використання прибудинкової території має відбуватися за її призначенням;

Створення на прибудинковій території певних об'єктів (зокрема, бетонні сходи, пандус з бетону, бруківка, що прилягає до сходів та пандусу) має проводитися тільки за згодою співвласників і за умови, що такі об'єкти не призведуть до порушень прав інших співвласників у багатоквартирному житловому будинку;

Право спільної власності багатоквартирного будинку здійснюється співвласниками за їх згодою, а тому створення на прибудинковій території певних об'єктів (зокрема, бетонні сходи, пандус з бетону, бруківка, що прилягає до сходів та пандусу) вимагає погодження співвласників

Постанова КЦС ВС від 14.08.2024 у справі № 442/1888/23 (<https://reustr.court.gov.ua/Review/121075201>)

6. Про юридичні особи публічного права

87. ВП ВС наголошує, що як КЗпП, так і ЦК визначають чіткий критерій можливості застосування пункту 5 частини першої статті 41 КЗпП, який полягає у порядку створення юридичної особи.

90. У частині третій статті 81 ЦК вказується, що в ЦК України встановлюється порядок створення виключно юридичних осіб приватного права, тоді, як порядок створення юридичних осіб публічного права встановлюється Конституцією України та законом.

92. Однією з ознак юридичної особи публічного права є реалізація публічних інтересів держави чи територіальної громади.

93. Головна відмінність між ними полягає в тому, що юридичні особи приватного права створюються на підставі установчих документів (статуту або засновниць-

кого договору, якщо інше не встановлено законом) рівноправними суб'єктами на договірних засадах, що й визначає приватноправовий характер їх взаємовідносин.

96. Діяльність юридичних осіб публічного права визначена Конституцією України та спеціальними законами, зокрема Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації».

98. Текстуальний системний аналіз наведених норм права дає підстави вважати, що критеріями застосування частини третьої статті 99 ЦК і пункту 5 частини третьої статті 41 КЗпП є: порядок створення юридичної особи (юридична особа приватного права); форма організації (товариство).

99. Отже, ВП ВС вважає за необхідне відступити від висновків щодо застосування у подібних правовідносинах пункту 5 частини першої статті 41 КЗпП, які викладені у постановках Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 30 січня 2020 року (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/87297628>) у справі №815/3200/16, від 06 серпня 2020 року (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/90804402>) у справі №186/294/16-а, зазначивши, що повноваження посадових осіб публічного права, зокрема органів державної влади та місцевого самоврядування, припиненню на підставі пункту 5 частини першої статті 41 КЗпП не підлягають.

Постанова ВП ВС від 10.07.2024 у справі №573/1020/22 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/121104622>)

7. Які межі застосування конструкції фраздаторного правочину?

Недійсність фраздаторного правочину в позаконкурсному оспорюванні має гарантувати інтереси кредитора (кредиторів) «через можливість доступу до майна боржника», навіть і того, що знаходиться в інших осіб.

Мета позаконкурсного оспорювання фраздаторного правочину досягається для того, щоб кредитор міг задовольнити своє право вимоги, тобто щоб відбулося погашення боргу боржником.

Очевидно, що коли кредитор вже звернув стягнення на майно для задоволення свого права вимоги і погашення боргу боржника, то конструкція фраздаторного правочину не може бути застосована.

Постанова КЦС ВС від 14.08.2024 у справі №504/112/22 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/121075211>)

8. Про борг та фраздаторний правочин

Касаційний суд зауважує, що залежно від підстави виникнення зобов'язання вони поділяються на договірні і недоговірні. Договірне зобов'язання – виникає на підставі договору, який виражає загальну волю сторін на досягнення цивільно-правових результатів майнового чи немайнового характеру.

Натомість недоговірне зобов'язання – виникає на підставі або правомірних односторонніх дій особи (правочинів чи юридичних вчинків), або неправомірних

дій особи, наслідки за якими настають незалежно чи, навіть, всупереч їх волі. На відміну від договірних зобов'язань, зміст та наслідки недоговірних, як правило, визначаються імперативними приписами актів цивільного законодавства. Хоча це не виключає й застосування автономного регулювання на підставі договору (наприклад договір про відшкодування шкоди). До недоговірних зобов'язань відноситься, зокрема: зобов'язання з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави; реституційні зобов'язання; субсидіарні зобов'язання.

Сторонами як договірних, так і недоговірних зобов'язань є кредитор і боржник (частина перша статті 510 ЦК України).

Зміст як договірної, так і недоговірної зобов'язання складають права та обов'язки його суб'єктів. Суб'єктивне право, що належить управомоченій стороні у зобов'язанні, йменується правом вимоги, а суб'єктивний обов'язок зобов'язаної сторони називається боргом.

Касаційний суд підкреслює, що недійсність фродакторного правочину в позаконкурсному оспорюванні має гарантувати інтереси кредитора (кредиторів) як договірної, так і недоговірної зобов'язання «через можливість доступу до майна боржника», навіть і того, що знаходиться в інших осіб. Метою позаконкурсного оспорювання є повернення майна боржнику як в договірному, так і недоговірному зобов'язанні задля звернення на них стягнення, тобто, щоб кредитор опинився в тому положенні, яке він мав до вчинення фродакторного правочину.

Постанова КЦС ВС від 24.07.2024 у справі № 362/2740/22 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/120973728>)

9. ПОЧАТОК ПЕРЕБІГУ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ ЗА ВИМОГОЮ ПРО ВИЗНАННЯ ЗАПОВІТУ НЕДІЙСНИМ НЕ МОЖЕ ПОЧАТИСЯ РАНІШЕ НІЖ З НАСТУПНОГО ДНЯ ПІСЛЯ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ

Правова позиція ВС у справі № 465/4217/14 (https://zakononline.com.ua/court-practice/show/25234?utm_source=telegram&utm_medium=post&utm_campaign=zosudova_paktyka&utm_term=19/08/24_1&utm_content=link_pp_vs_465/4217/14)

10 . Про поділ майна подружжя і диспозитивність

... суд має вирішити переданий на його розгляд спір про поділ спільної сумісної власності саме тоді, коли подружжя не домовилося про порядок такого поділу. Вирішення цього спору, зокрема щодо неподільної речі, не має зумовлювати у співвласників потребу після судового рішення домовлятися про порядок поділу цього ж майна, а саме про виплату одному із них компенсації іншим співвласником і про гарантії її отримання. Якщо одна зі сторін спору довірила його вирішення суду, відповідний конфлікт треба вичерпати внаслідок ухвалення судового рішення та подальшого його виконання (див. пункт 27 постанови Великої Палати Верховного Суду від 08 лютого 2022 року у справі № 209/3085/20 (провадження № 14-182цс21)).

До складу майна, що підлягає поділу включається спільне майно подружжя, наявне у нього на час розгляду справи, у тому числі яке знаходиться у третіх осіб. При поділі майна враховуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї (див., зокрема, постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 12 червня 2023 року у справі №712/8602/19 (провадження №61-14809сво21)).

Право вимоги, яке виникло на підставі договору позики, є подільним правом.

Касаційний суд констатує, що в СК України є прогалина та відсутній регулятор, який визначав би правило поведінки для випадку, коли здійснюється судом поділ права вимоги, яке виникло на підставі договору позики. Подібною нормою є частина перша статті 71 СК України, яка підлягає застосуванню на підставі аналогії закону. Тому суд при поділі права вимоги, яке виникло на підставі договору позики, в тому числі й того, заборгованість за яким стягнена рішенням суду на користь іншого з подружжя, може визнати за іншим з подружжя частку в спільному праві вимоги (див. постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 05 січня 2024 року у справі №755/12204/18 (провадження №61-2401св21)).

Постанова КІС ВС від 01.08.2024 у справі №362/1505/18 (<https://reestr.court.gov.ua/Review/120805315>)

*Підготовлено І. Спасибо-Фатєєвою,
доктором юридичних наук, професором
завідувачкою кафедри цивільного права
НЮУ імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0000-0002-3447-1252>*

*Prepared by I. Spasybo-Fatyeyeva
Dr. Sc. (Law), professor, Head of the Department of Civil Law,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine*

РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

DOI: <https://doi.org/10.69724/2786-8834-2024-2-2-216-232>

Загальні положення за Практичним посібником із критеріїв прийнятності // https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Admissibility_guide_ENG

Стаття 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) встановлює право будь-якої особи (*person*), неурядової організації (*non-governmental organisation*) або групи осіб (*group of individuals*), які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін прошення прав, викладених у Конвенції або Протоколах до неї.

Зважаючи на це, виокремимо такі особливості:

1) поняття «неурядова організація», що застосовується для цілей Конвенції заперечує поняттю «урядова організація», яка не має права подавати заяву на підставі статті 34 (див. також *Dişemealh Belediyesi v. Turkey* (dec.), 2010) та під яким розуміються:

– центральні органи держави та децентралізовані органи влади, які виконують «публічні функції» (*public functions*), незалежно від їх автономії відносно центральних органів;

– місцеві та регіональні органи влади (*Radio France and Others v. France* (dec.), 2003, § 26), муніципалітети (*Ayuntamiento de Mula v. Spain* (dec.), 2001);

– частина муніципалітету, який бере участь у здійсненні публічних повноважень (*Municipal Section of Antilly v. France* (dec.), 1999).

2) «урядова організація» включає юридичних осіб (*legal entities*), які беруть участь у здійсненні урядових повноважень або надають публічні послуги (*public service*) під контролем уряду (*JKP Vodovod Kraljevo v. Serbia* (dйc.), 2018, §§ 23–28, щодо компанії з водопостачання та водовідведення, заснованої муніципалітетом; *İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi v. Turkey* (dec.), 2020, §§ 35–47, щодо університету, заснованого установою); приватна природа дії, яка оскаржується, не має значення в цьому відношенні (§ 38).

3) для розмежування урядових та неурядових організацій як заявників за Конвенцією слід також враховувати: а) правовий статус; б) права, які їй надає цей статус; в) природа діяльності, яку вона здійснює, та контекст, у якому вона здійснюється; г) ступінь її незалежності від політичної влади (*Radio France and Others v. France* (dec.), 2003, § 26; *Kotov v. Russia* [GC], 2012, § 93; *Slovenia v. Croatia* [GC] (dec.), 2020, § 61);

4) практика Суду також стосується особливостей:

– для юридичних осіб публічного права (*public-law entities*), які не здійснюють жодних державних повноважень чи громадських мовників (*The Holy Monasteries v. Greece*, 1994, § 49; *Radio France and Others v. France* (dec.), 2003, §§ 24–26; *Österreichischer Rundfunk v. Austria*, 2004, §§ 46–53; *Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft and publisuisse SA v. Switzerland*, 2020, §§ 46–48; *Croatian Radio-Television v. Croatia*, 2023, §§ 98–121);

– щодо державних компаній (*State-owned companies*), які користуються до-статньою інституційною та операційною незалежністю від держави (*Islamic Republic of Iran Shipping Lines v. Turkey*, 2007, §§ 80–81; *Ukraine-Tyumen v. Ukraine*, 2007, §§ 25–28; *Uniüdic v. France*, 2008, §§ 48–59; та, для протилежності – *Zastava It Turs v. Serbia* (dec.), 2013; *State Holding Company Luganskvugillya v. Ukraine* (dec.), 2009; див. також *Transpetrol, a.s., v. Slovakia* (dec.), 2011);

5) Суд визнав компанію «неурядовою» для цілей статті 34 якщо вона регулювалася в основному правом компаній, не користувалася жодними урядовими чи іншими повноваженнями, окрім тих, що надаються звичайним приватним правом під час здійснення своєї діяльності, і підпадала під юрисдикцію звичайних, а не адміністративних судів. Суд також взяв до уваги той факт, що компанія-заявник здійснювала комерційну діяльність і не мала ані ролі державної служби, ані монополії в конкурентному секторі (*Slovenia v. Croatia* [GC] (dec.), 2020, §§ 62–63);

6) релігійна організація, яка не має офіційно визнаної статусу юридичної особи у національному законодавстві, чия здатність вчиняти судові дії та купувати нерухомість ніколи не ставилася під сумнів адміністративними органами чи судами, може подати заяву відповідно до статті 34 (*Chief Rabbinate of the Jewish Community of Izmir v. Türkiye*, 2023, §§ 43–46).

Останній приклад демонструє особливості здійснення окремих конвенційних прав. Так, Конвенція встановлює право кожного на свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів (стаття 11), а також можливість здійснювати право на свободу думки, совісті і релігії як одноособово, так і спільно з іншими (стаття 9). Зважаючи на це, йдеться про можливість порушення конвенційного права юридичної особи (наприклад, права на справедливий суд, свободу вираження поглядів, права власності), а також порушення права на свободу об'єднання (асоціації) як правового засобу здійснення інших прав.

Огляд останніх рішень Європейського суду з прав людини

1. Рішення від 5 березня 2024 року у справі *Волькоґевић v. Serbia* (заява №37364/10) // <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-231336>

1. Справа стосується, відповідно до статті 6 § 1 і статті 34 Конвенції, невиконання остаточного рішення національного суду проти статутної корпорації (*javno*

preduzeće) і стверджуваного перешкоджання держави-відповідача ефективному здійсненню права заявника на індивідуальну заявку.

<...>

5. Заявник працював водієм у статутній корпорації Національного парку Шар-Планина (*Javno preduzeće «Nacionalni park Šar planina»*), доки він не вийшов на пенсію у 2017 році.

6. 24 січня 2000 року та 17 липня 2003 року, відповідно, сербський уряд прийняв два рішення, згідно з якими, серед іншого, усім його працівникам, які проживали та працювали в Косово, мала бути виплачена подвійна заробітна плата – так звана «допомога Косово». Це включало заявника.

7. 24 лютого 2005 року, 11 січня 2007 року, 27 грудня 2007 року, 25 грудня 2008 року та 26 серпня 2010 року відповідно уряд вніс зміни до розмірів винагороди.

8. 30 травня 2005 року заявник подав цивільний позов проти свого роботодавця та Міністерства науки та охорони навколишнього середовища Сербії (далі – Міністерство). Він вимагав виплати різниці між заробітною платою, яку він отримував, і заробітною платою, яка мала бути виплачена з урахуванням «косівської надбавки», а також зобов'язання обох відповідачів нести солідарну відповідальність і продовжувати виплачувати йому підвищену заробітну плату, як це передбачено вищезазначені урядові рішення.

9. 21 листопада 2007 року міський суд Урошеваца (*Opštinski sud*) («Міський суд»), переміщений з Урошеваца до Лесковаца (див. пункт 40 нижче), виніс рішення на користь заявника та зобов'язав його роботодавця та Міністерство:

(i) сплатити йому разом 385 444 сербських динарів ((RSD) – приблизно 4 800 євро (EUR) на відповідний час) як різницю між заробітною платою, яку він отримував з 1 червня 2002 року по 30 вересня 2006 року, і заробітною платою, наданою урядом, плюс встановлені законом відсотки, нараховані тим часом на щомісячній основі;

(ii) продовжувати виплачувати підвищену заробітну плату доти, доки для цього існувала законна підстава; і

(iii) сплатити йому разом 72 068 динарів (приблизно 900 євро) за судові витрати.

10. Роботодавць заявника та міністерство оскаржили це рішення.

11. 21 січня 2009 року окружний суд Приштини (*Okružni sud*), переміщений із Приштини до Ніша (див. пункт 40 нижче), частково підтвердив і частково скасував це рішення. Зокрема, він залишив у силі рішення за пунктами (i) та (iii) лише стосовно роботодавця заявника (далі «боржник») як окремого відповідальності та відхилив решту рішення. При цьому Окружний суд постановив, зокрема, що уряд не може нести відповідальність за борг, оскільки його відповідальність обмежується затвердженням річних бізнес-планів корпорації, фінансуванням програм розви-

тку та захистом національного парку, а не фінансування заробітної плати працівників.

<...>

14. Усі працівники боржника, які перебувають у тій самій посаді, що й заявник, отримали від боржника пропозицію підписати індивідуальні (взаємні) обов'язкові договори, за якими працівники відкликали б свої відповідні заяви про примусове виконання, а боржник мав сплатити непогашену заборгованість після її рахунок розблоковано, або не пізніше п'ятнадцяти днів з дати надходження необхідних коштів з Фонду охорони навколишнього природного середовища Міністерства.

15. 16 квітня 2010 року Конституційний суд постановив, зокрема, що частина рішення сербського уряду від 17 липня 2003 року (див. пункт 6 вище), яка передбачає, що всі його працівники, які проживали та працювали в Косово, мали виплачувати заробітну плату в подвійному розмірі, втратили чинність з дня оприлюднення його рішення.

16. 20 травня 2010 року заявник поскаржився керівництву боржника, що його примушують підписати вищезазначену угоду (див. пункт 14 вище), щоб отримати заборговану йому заробітну плату з липня 2009 року. Він стверджував, що він буде ніколи не думав про підписання такої угоди, якби він не перебував у такому безвихідному фінансовому становищі, спричиненому боржником. Насамкінець він заявив, що якщо він підпише оферту, то відмова від його прав буде проти його волі.

17. 21 травня 2010 року заявник уклав з боржником «Договір про порядок виконання судового рішення» (далі – «договір») щодо виконання рішення суду від 21 січня 2009 року (див. пункт 11 вище), а також як передбачені пропозицією боржника, поясненою в пункті 14 вище.

18. 25 травня 2010 року заявник відкликав свою заяву про примусове виконання, а 28 травня 2010 року виконавчий суд виніс ухвалу про закінчення виконавчого провадження.

19. 9 липня 2010 року, трохи більше ніж через місяць після того, як заявник подав цю заяву до Суду, йому було надіслано повідомлення, підписане директором-розпорядником боржника, який діяв як його представник, і засвідчене офіційною печаткою, що він порушив своїх трудових обов'язків і таким чином виконав умови для звільнення. Зокрема, його дорікали в тому, що він «скаржився до суду на бізнес корпорації, аналізував проблеми та шукав, кого б звинуватити серед членів уряду, і робив це без консультації з директором». Його також дорікали за те, що він «з міркувань конфіденційності відмовився оприлюднити копію документів, які він надав до суду». Заявника було попереджено, що якщо він продовжить так само, його буде звільнено без додаткового повідомлення та без проведення дисциплінарного провадження.

20. 18 червня 2013 року заявник подав конституційну скаргу на договір (див. пункт 17 вище). 3 червня 2014 року Конституційний Суд своїм рішенням відхилив скаргу заявника відповідно до статті 36 § 1 (7) Закону про Конституційний Суд,

встановивши, що договір між сторонами був приватноправовим, а не індивідуальним актом у значенні статті 170 Конституції, які можуть бути оскаржені до нього.

II. СТАТУС БОРЖНИКА

21. Боржником у цій справі є статутна корпорація, заснована відповідно до статті 23 Закону про національні парки (*Zakon o nacionalnim parkovima*), прийнятого 26 травня 1993 року та опублікованого в Офіційному віснику Республіки Сербія («OG RS» – № 39/93, 44/93, 53/93, 67/93, 48/94 і 101/05 [2]) для управління національним парком Шар-Планина. Підприємство боржника було зареєстровано в судовому реєстрі Комерційного суду в Приштіні 10 листопада 1993 року, а потім передано Сербському агентству бізнес реєстрів (Serbian Business Registers Agency) рішенням від 30 червня 2005 року.

22. Відповідно до вищезазначеного Закону (стаття 23(2)), активи боржника належать державі. Боржник не може бути суб'єктом провадження у справі про банкрутство (стаття 8(4)). Уряд має повноваження призначати та звільняти директора-розпорядника та членів правління та наглядової ради (стаття 17). Працівники боржника представлені в цих радах у порядку, встановленому статутом корпорації.

23. Згідно з наявною інформацією, здається, що станом на 7 жовтня 2015 року боржник більше не володіє приміщеннями в Штрпце, які натомість зайняті інституціями Косово. Проте він продовжує працювати як активна сербська статутна корпорація, і, згідно з версією заявника (яка не оскаржується з цього приводу Урядом), Сербія продовжує виплачувати заробітну плату працівникам боржника зі свого бюджету. Крім того, на дату останньої інформації, доступної Суду (30 січня 2024 року), поточні рахунки боржника більше не були заблоковані

<...>

60. Суд зазначає, що боржник був заснований для управління національним парком Шар-Планина (див. пункт 21 вище). Головною метою боржника є діяти в суспільних інтересах, що відображено у збереженні природних ресурсів гір Шар та прилеглої території. Управління національним парком є справою загального значення, і на сьогодні лише статутні корпорації наділені повноваженнями керувати ним. Боржником є єдина статутна корпорація, яка управляє цим національним парком. Його річний бізнес-план затверджується урядом. Крім того, тарифи, встановлені боржником, вимагали згоди уряду (див. пункти 35 і 38 вище). Таким чином, з одного боку, ця справа подібна до *KP Vodovod Kraljevo v. Serbia* ((dec.), № 57691/09 і 19719/10, §§ 24–28, від 16 жовтня 2018 року), де Суд встановив, що статутну комунальну компанію (*statutory utility company*) не можна вважати «неурядовою організацією», оскільки вона надає державну послугу та має монополію на цю послугу (див. також загальні принципи, викладені у *Slovenia v. Croatia* (dec.) [GC], № 54155/16, §§ 76–78, 18 листопада 2020 року). З іншого боку, цю справу не можна порівняти з *Islamic Republic of Iran Shipping Lines* (цитовано вище, §§ 78–82), у якій головним завданням Суду було визначити, чи була заява подана державою, яка не є учасник Конвенції. Крім того, його слід відрізнити від *Radio France and*

Others (рішення, згадане вище, § 26), у якому Суд постановив, що компанія-заявник була «неурядовою організацією» у значенні статті 34, хоча вона повністю належала Французька держава і виконували «місії громадського обслуговування в загальних інтересах», тому що, серед іншого, вона не мала монополії на радіомовлення і була невелика різниця між «Radio France» і компаніями, що керували «приватними» радіостанціями, які самі були також підлягає різноманітним правовим та регулятивним обмеженням (див. також *Croatian Radio-Television*, згадане вище, § 105 на кінець).

61. Крім того, Суд зазначає, що попередження, яке заявник отримав від боржника, було підписано директором-розпорядником боржника, який діяв як його представник, і було засвідчено офіційною печаткою (див. пункт 19 вище). Крім того, Суд бере до уваги той факт, що відповідно до Закону про статутні корпорації 2016 року, який наразі є чинним, керуючий директор є посадовою особою, яка виконує публічну функцію (див. пункт 36 вище).

62. З огляду на вищевикладене, Суд вважає, що боржник не може вважатися «неурядовою організацією» і що уряд-відповідач має вважатися відповідальним відповідно до Конвенції за дії свого керуючого директора. Звідси випливає, що ця скарга не може розглядатися як така, що несумісна *ratione personae* з положеннями Конвенції, а також вона не є явно необґрунтованою чи неприйнятною з будь-яких інших підстав, перелічених у статті 35 Конвенції. Тому вона має бути оголошена прийнятною.

<...>

III. З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скаргу щодо перешкоджання ефективному здійсненню права заявника на індивідуальну заяву прийнятною, а решту заяви неприйнятною;
2. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 34 Конвенції.

2. Рішення від 14 березня 2024 року у справі *Association of People of Silesian Nationality (in liquidation) v. Poland* (заява №26821/17) // <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-231550>

1. Заявник, ліквідована Асоціація людей сілезької національності (Stowarzyszenie Osyb Narodowości Śląskiej w likwidacji), є польською асоціацією, зареєстрованою в 2011 році, яка була ліквідована в 2016 році та була представлена в Суді паном В. Мурек, адвокатом, який практикує в Катовіце.

<...>

7. 21 грудня 2011 року окружний суд Ополе зареєстрував асоціацію-заявника як Асоціацію людей сілезької національності (Stowarzyszenie Osyb Narodowości Śląskiej). Суд зазначив, що реєстрація була можливою, оскільки установчий договір асоціації не містив термінів «сілезька нація» чи «сілезька національна меншина»,

а згадував лише «сілезьку національність». Крім того, у меморандумі також була фраза про те, що об'єднання-заявник не збирається реєструвати виборчі списки (listy wyborcze).

<...>

10. У невідомий день регіональний прокурор Ополе подав апеляцію до регіонального суду Ополе на рішення від 21 грудня 2011 року. Прокурор стверджував, що асоціація-заявник була зареєстрована, незважаючи на те, що її меморандум асоціації (memorandum of association) суперечив закону. Зокрема, це порушувало розділ 2 Закону про національні та етнічні меншини та регіональну мову (Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym – далі «Закон 2005 року»), оскільки в ньому йшлося про «сілезьку національність» та поставив членство в асоціацію в залежність від декларації громадянства, чого не існувало в польській правовій системі.

III. ПОРЯДОК ПРИПИНЕННЯ ОБ'ЄДНАННЯ-ЗАЯВНИКА

11. 7 вересня 2012 року регіональний суд Ополе відхилив апеляцію прокуратури та залишив без змін рішення суду першої інстанції. Він зазначив, що рішення про реєстрацію асоціації-заявника не створювало «сілезьку національність» або національну меншину, яких не існувало згідно з національним законодавством. Крім того, реєстрація асоціації-заявника не дозволить сілезькам скористатися привілеями, наданими виборчим комісіям зареєстрованих національних меншин. По-перше, меморандум об'єднання-заявника містив чітку заяву про те, що об'єднання не реєструватиме виборчі комісії. По-друге, на думку регіонального суду, об'єднання людей, які заявляють про свою приналежність до національності, не зазначеної в Законі 2005 року, не буде об'єднанням «національної меншини», як це передбачено статтею 197 Виборчого кодексу (Kodeks Wyborczy).

12. Регіональний прокурор Ополе подав апеляцію до Верховного суду, посиляючись на статтю 32 Конституції та статтю 197 Виборчого кодексу.

13. 5 грудня 2013 року Верховний суд скасував рішення від 7 вересня 2012 року та передав справу до регіонального суду Ополе. Він зазначив, що суд, який реєструє об'єднання, був зобов'язаний перевірити на відповідність закону меморандум асоціації, а також чи дотримано певних формальних вимог.

14. Крім того, Верховний Суд погодився, що засновники об'єднання можуть обирати його назву. Водночас суд підкреслив, що це ім'я не повинно вводити в оману і не повинно втручатися в права інших людей. У цій справі після реєстрації асоціації-заявника в засобах масової інформації з'явилися статті, які натякали на те, що існування «сілезької нації» було підтверджено в судовому порядку. Таким чином, назва асоціації-заявника вводила в оману, і з цієї назви можна було зробити певні висновки. Зокрема, визнання сілезької національності може призвести до послаблення єдності та цілісності польської держави. Асоціація також може скористатися привілеями, наданими національним меншинам Виборчим кодексом, такими

як звільнення від вимоги, щоб партія чи інша організація, яка балотується на виборах, набрала щонайменше 5% голосів, щоб отримати місця в парламенті.

15. Суд також послався на свою попередню прецедентну практику та наголосив, що свобода вибору громадянства може бути реалізована лише щодо націй, які існують об'єктивно та які були створені в історичному процесі. Він спирався на рішення Суду, винесене у справі *Gorzelik and Others* (цитована вище), і на його попередні рішення, винесені щодо цієї асоціації (Союзу людей сілезької національності).

16. Верховний суд постановив, що висновок про існування «сілезької нації» не можна зробити на основі результатів перепису населення 2011 року чи будь-якого іншого юридичного документа. Зокрема, в Законі 2005 року сілезьці не були включені до національної чи етнічної меншини.

17. 7 березня 2014 року регіональний суд Ополе скасував рішення від 21 грудня 2011 року та передав справу до окружний суду Ополе.

18. 9 січня 2015 року окружний суд Ополе розпустив асоціацію-заявника та постановив її ліквідувати. Він обґрунтував своє рішення статтею 29.1(3) Закону про асоціації, постановивши, що розпуск асоціації можливий, якщо її діяльність продемонструвала явне та неодноразове недотримання закону чи положень меморандуму асоціації, а також якщо відсутня перспектива реформування діяльності асоціації відповідно до закону та положень меморандуму асоціації.

19. Асоціації-заявника було запропоновано внести зміни до меморандуму асоціації, щоб відповідати закону. Зокрема, було запропоновано змінити назву, що вводить в оману, і змінити положення, які стосуються «людей сілезької національності». Однак ці зміни не були внесені. Делегати на позачергових загальних зборах, що відбулися 25 жовтня 2014 року, внесли зміни до підпунктів 1 і 4 пункту 8, але заперечили проти поправок до параграфів 1, 11 і 43, які посилалися на «сілезьку національність». Суд послався на рішення Верховного Суду від 5 грудня 2013 року, зазначивши, що назва асоціації-заявника та деякі положення меморандуму асоціації свідчать про юридичне існування сілезької національної меншини, що не було підтверджено жодним правовим положенням.

<...>

41. Повертаючись до обставин цієї справи, немає заперечень, що рішення окружного суду Ополе від 9 січня 2015 року про розпуск об'єднання-заявника та постанову про його ліквідацію становило втручання в його свободу об'єднання.

42. Таке втручання суперечитиме статті 11, якщо воно не було «встановлено законом», не переслідувало одну чи більше законних цілей згідно з пунктом 2 цієї статті та не було «необхідним у демократичному суспільстві» для їх досягнення.

43. Сторони не заперечували той факт, що оскаржуване втручання було встановлено законом. Справді, окружний суд Ополе заснував своє рішення про розпуск асоціації-заявника на статті 29.1(3) Закону про асоціації (див. пункт 18 вище).

44. Стосовно питання про те, чи переслідувало оскаржуване втручання «законну мету», Суд зауважує, що у своєму рішенні від 5 грудня 2013 року Верховний суд постановив, що дозвіл на реєстрацію асоціації-заявника суперечить закону, особливо тому, що назва асоціації, яка, на її думку, була пов'язана з неіснуючою нацією, ввела б громадськість в оману. Верховний суд також вважав, що реєстрація асоціації-заявника як організації національної меншини призведе до серйозних наслідків для єдності та цілісності польської держави (див. пункт 14 вище).

45. Суд готовий визнати, що оскаржуваний захід було вжито для сприяння «запобігання безладам» і «захисту прав інших», які є законними цілями для цілей статті 11 Конвенції.

46. На початку Суд зазначає, що асоціація-заявник була офіційно зареєстрована 21 грудня 2011 року та набула статусу юридичної особи (див. пункти 7 і 8 вище).

47. 9 січня 2015 року окружний суд Ополе вирішив розпустити асоціацію-заявника після провадження, яке тривало більше двох років (див. пункт 18 вище).

48. Незважаючи на те, що національні суди посилалися на рішення у справі *Gorzelik and Others* (згадане вище), вони не змогли більш детально розглянути питання сумісності оскаржуваного заходу з Конвенцією у світлі багатой прецедентної практики Суду щодо свободи об'єднання.

49. Суд зазначає, що, незважаючи на те, що національні суди відзначили неодноразове недотримання закону асоціацією-заявником (див. пункти 14 і 18 вище), ні Верховний суд, який 5 грудня 2013 року скасував рішення про відхилення апеляції прокурора, ні окружний суд Ополе, який розпустив асоціацію-заявника 9 січня 2015 року (більш ніж через три роки після її реєстрації), послався на будь-які, передбачувані або здійснені, незаконні чи антидемократичні дії асоціації-заявника або її членів.

50. У своїх зауваженнях Уряд також стверджував, що оскаржуване втручання було необхідним у демократичному суспільстві, зокрема, щоб запобігти можливій спробі асоціації-заявника скористатися виборчими привілеями, наданими національним меншинам національним законодавством (див. пункт 35 вище). Однак, щодо стверджуваної можливості того, що асоціація-заявник скористається деякими виборчими привілеями, асоціація прямо зазначила у своєму установчому договорі, що вона не реєструватиме виборчий комітет на парламентських виборах (див. пункт 9 вище). Національні суди не посилалися на цю заяву, і з обґрунтування їхніх рішень незрозуміло, чи сама по собі реєстрація асоціації-заявника автоматично давала б їй право зареєструвати виборчий комітет або отримати будь-які виборчі переваги (див. пункт 14 вище).

51. Основним аргументом, на який послався Верховний Суд щодо будь-яких фактичних наслідків реєстрації асоціації-заявника, була публікація в Інтернеті статей, які припускали, що «сілезьке громадянство» було визнано судами. На думку Верховного Суду, це було доказом того, що назва асоціації-заявника була оманливою

та могла мати інші конотації щодо використання понять «нація», «національність» і «національна меншина» (див. пункт 14 вище).

52. На цьому тлі, на думку Суду, національні суди не надали достатніх аргументів для розпуску асоціації-заявника. Згодом Уряд зазначив, що дозвіл діяльності асоціації, яка посилалася на «сілезьку національність», може створити враження, що польська влада визнає існування сілезької нації, що може спонукати інші етнічні групи до подібних кроків і, як наслідок, підірвати цілісність Польської держави.

53. Виявляється, що ключовим питанням у розпуску асоціації-заявника була назва асоціації та формулювання двох положень її меморандуму асоціації, які посилалися на те саме поняття, що використовується в назві, тобто «сілезька національність». Це було чітко підтверджено в рішеннях національних судів (див. пункт 19 вище).

54. Суд вважає, що національні органи влади не довели, що назва асоціації-заявника та формулювання двох положень її меморандуму асоціації, в яких йдеться про «сілезьку національність», можуть становити загрозу громадському порядку. За відсутності будь-яких конкретних доказів того, що, обравши назву «Асоціація людей сілезької національності», асоціація-заявник обрала політику, яка становила реальну загрозу громадському порядку чи демократичному суспільству, Суд вважає, що подання, засноване на назві асоціації та формулюванні двох положень її установчого договору, само по собі не може виправдовувати розпуск асоціації (див., *mutatis mutandis*, *Ouranio Toxo and Others*, цитоване вище, § 41, та *United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey*, цитоване вище, § 54 та *Association of Citizens «Radko» and Paunkovski*, цитоване вище, § 72).

55. З огляду на вищевикладене, Суд вважає, що причини, на які влада посилалася для розпуску асоціації-заявника, не були доречними та достатніми. Відповідно, не було доведено, що обмеження, застосовані у цій справі, а саме розпуск асоціації-заявника, переслідували «нагальну суспільну потребу». Отже, цей захід порушує статтю 11 Конвенції.

56. Відповідно, мало місце порушення статті 11 Конвенції.

3. Рішення від 4 липня 2024 року у справі *Rustamkhanli v. Azerbaijan* (заява №24460/16) // <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-234520>

1. Заява стосується проведення позапланової виїзної податкової перевірки та заморожування податковим органом банківських рахунків Редакції журналу *Qanun*. Заявник подає різні скарги за статтями 6 і 8 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

ФАКТИ

2. Заявник народився в 1970 році та проживає в Баку. Він є засновником, директором і єдиним власником редакції журналу *Qanun (Qanun Jurnalı Redaksiyası)*

(«компанія»), товариства з обмеженою відповідальністю (a limited liability company), заснованого в Азербайджані в 1992 році, і відомого видавництва.

<...>

27. Суд насамперед зазначає, що в цій справі Уряд не заперечував статусу жертви заявника. Однак це питання стосується питання, яке належить до юрисдикції Суду, і яке йому не заборонено розглядати з власної ініціативи (див. *Satakunnan Markkinapyrssi Oy and Satamedia Oy v. Finland* [GC], по. 931/13, § 93, від 27 червня 2017 року, та *Akshin Garayev v. Azerbaijan*, по. 30352/11, § 36, від 2 лютого 2023 року).

28. Суд зазначає, що компанія була відповідною стороною у спірному провадженні, тоді як заявник подав цю заяву від свого імені, скаржачись на порушення його власних прав. Суд зазначає, що хоча заявник не стверджував, що існували будь-які перешкоди для звернення компанії до Суду, сторони також не заперечують, що заявник був єдиним власником і директором компанії.

29. Суд повторює, що за загальним правилом акціонер компанії не може стверджувати, що він є жертвою стверджуваного порушення прав компанії за Конвенцією (див. *Agrotexim and Others v. Greece*, від 24 жовтня 1995 року, §§ 59–72, Series A по. 330-A). «Підняття корпоративної завіси» («piercing of the corporate veil») або ігнорування правосуб'єктності компанії буде виправданим лише за виняткових обставин, зокрема, коли чітко встановлено, що компанія не може звернутися до суду через органи, створені згідно зі своїм статутом або – у разі ліквідації – через своїх ліквідаторів (там само, § 66). Однак одноосібний власник компанії може стверджувати, що є «жертвою» у значенні статті 34 Конвенції, оскільки це стосується оскаржуваних заходів, вжитих щодо його або її компанії, оскільки у випадку одноосібного власника немає ризику виникнення розбіжностей у думках між акціонерами або між акціонерами та радою директорів щодо наявності та характеру порушень прав, передбачених Конвенцією, або найбільш прийнятному способу реагування на такі порушення (див. *Ankarcrona v. Sweden* (dec.), по. 35178/97, ECHR 2000-VI, та *Albert and Others v. Hungary* [GC], по. 5294/14, §§ 135–37, від 7 липня 2020 року).

30. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що заявник є єдиним власником компанії. За таких обставин, беручи до уваги відсутність конкуруючих інтересів, які могли б створити труднощі, та в світлі обставин справи в цілому, Суд вважає, що заявник настільки тісно ототожнювався з компанією, якою він повністю володіє, що він було б штучно розрізняти їх у цьому контексті. З цих причин Суд вважає, що заявник може стверджувати, що він є жертвою стверджуваних порушень у значенні статті 34 Конвенції (порівняйте *Jafarli and Others v. Azerbaijan*, по. 36079/06, §§ 38–41, від 29 липня 2010; *Begul v. Slovenia*, по. 25634/05, § 26, від 15 грудня 2011 року; *Vladimirova v. Russia*, по. 21863/05, § 40, від 10 квітня 2018 року; *Mađžarović and Others v. Montenegro*, nos. 54839/17 та 71093/17, §§ 72–73, від 5 травня 2020 року; та *Akshin Garayev*, цитований вище, § 38).

<...>

3 ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скарги щодо статті 8 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до Конвенції прийнятними;

2. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 8 Конвенції.

3. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 1 Протоколу №1 до Конвенції;

4. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати прийнятність та суть скарги за статтею 6 Конвенції;

5. *Постановляє*

(а) що держава-відповідач має сплатити заявникові протягом трьох місяців з дати, коли рішення стане остаточним відповідно до статті 44 § 2 Конвенції, такі суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача: за курсом на дату розрахунку:

(i) 12 000 євро (дванадцять тисяч євро), плюс будь-які податки, які можуть бути стягнені, відшкодування матеріальної та моральної шкоди;

(ii) 1500 євро (одна тисяча п'ятсот євро), плюс будь-які податки, які можуть бути стягнені із заявника, як відшкодування судових витрат;

(b) що зі спливом вищезазначених трьох місяців і до моменту розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку протягом періоду несплати плюс три відсоткові пункти;

Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Матеріал підготував:

Володимир Кочин, кандидат юридичних наук, старший дослідник, науковий консультант судді Конституційного Суду України, старший науковий співробітник відділу приватного права та процесу Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (за сумісництвом), Київ, Україна

Volodymyr Kochyn, Candidate of Sciences of Law (Ph.D.), Senior Researcher, Academic Consultant to the Judge of the Constitutional Court of Ukraine, Senior Researcher of the Private law and Process Department of the Academician F. H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the National Academy of Sciences of Ukraine (partly), Kyiv, Ukraine

Scopus Author ID: 57217825458

ResearcherID: M-1320-2017

<https://orcid.org/0000-0003-2468-0808>

volodymyrkochyn@gmail.com